

УДК 339.92:338.48(477:4)

DOI <https://doi.org/10.32782/2786-5843/2025-2-7>

ТРАНСКОРДОННЕ СПІВРОБІТНИЦТВО ЯК ІНСТРУМЕНТ ЄВРОПЕЙСЬКОЇ ІНТЕГРАЦІЇ ТА РОЗВИТКУ ТУРИЗМУ В УКРАЇНІ: ПРИКЛАД ПРОГРАМИ HUSKROUA ENI CBC 2014–2020

Торпої Йосип Йосипович

доктор філософії (галузь науки: «Науки про Землю»),

доцент кафедри географії та туризму,

Закарпатський угорський інститут імені Ференца Ракоці II, м. Берегове, Україна

ORCID ID: 0000-0003-4835-5698

У статті проаналізовано значення транскордонного співробітництва для процесу європейської інтеграції України на прикладі реалізації програми HUSKROUA ENI CBC 2014–2020. Розкрито основні цілі та тематичні напрями програми, структуру фінансування, масштаби залучення українських партнерів, а також виклики, з якими стикалась програма, зокрема пандемія COVID-19 та повномасштабна війна Росії проти України. Акцент зроблено на потенціалі прикордонних регіонів, особливо Закарпатської області, у контексті зміцнення зв'язків з країнами-членами ЄС та розвитку туризму. Методи дослідження включають аналіз нормативно-правових документів, статистичних даних програми та порівняльну оцінку результатів. Результати статті можуть бути використані для вдосконалення державної політики транскордонного співробітництва та регіонального розвитку.

Ключові слова: транскордонне співробітництво, туристичні проекти, європейська інтеграція, регіональний розвиток, програма HUSKROUA, прикордонні регіони, ENI CBC.

CROSS-BORDER COOPERATION AS A TOOL FOR EUROPEAN INTEGRATION AND TOURISM DEVELOPMENT IN UKRAINE: THE CASE OF HUSKROUA ENI CBC 2014–2020

Torpoi Yosyp Yosypovych

PhD, Associate Professor,

of the Department of Geography and Tourism,

Ferenc Rakoczi II Transcarpathian Hungarian College of Higher Education, Berehove, Ukraine

ORCID ID: 0000-0003-4835-5698

The article analyzes the importance of cross-border cooperation for the European integration of Ukraine through the example of the HUSKROUA ENI CBC 2014–2020 programme. The main objectives and thematic directions of the programme are revealed, along with the structure of financing, the scope of Ukrainian partners' involvement, and the challenges faced, particularly the COVID-19 pandemic and the full-scale war waged by Russia against Ukraine. The emphasis is placed on the potential of border regions, especially the Zakarpattia region, in strengthening ties with EU member states and achieving tourism development. The research methods include the analysis of legal documents, programme statistics, and comparative evaluation of the results. The findings can be used to improve state policy in cross-border cooperation and regional development.

Key words: cross-border cooperation, tourist projects, European integration, regional development, HUSKROUA programme, border regions, ENI CBC.

Постановка проблеми. Прикордонне співробітництво є однією з форм реалізації європейської інтеграції на регіональному рівні. В умовах сучасних викликів, зокрема агресії РФ та загострення безпекової ситуації, важливо дослідити, як реалізується співпраця

на східному кордоні ЄС та яку роль у цьому відіграє Україна.

Аналіз останніх досліджень. Проблема транскордонного співробітництва України з державами-членами ЄС висвітлювалася у працях Baranyı (2008) [1], Süli-Zakar (2008)

[2], Tarpai (2013) [3], а також у звітах ENI CBC HUSKROUA Programme. Питанням транскордонного співробітництва займалися також українські науковці А. Дунська та Г. Жалдак [4]. Однак в контексті останніх геополітичних змін транскордонне співробітництво, як інструмент європейської інтеграції України потребує нового переосмислення. Мікула Н., Толкованов В. займалися розкриттям поняття транскордонного співробітництва [7]. Воронич А. транскордонне співробітництво розглядав як механізм забезпечення національної безпеки України [5]. Виклики та перспективи транскордонної туристичної співпраці під час війни досліджувала Габчак Н. та Ільюшон І. [6].

Методи дослідження. У дослідженні використано комплексний підхід, який поєднує кількісні та якісні методи аналізу. Зокрема:

Контент-аналіз основного нормативного документа Програми – Спільної операційної програми (Joint Operational Programme) HUSKROUA ENI CBC 2014–2020 (рішення ЄК №C(2015)9180).

Статистичний аналіз даних про обсяги фінансування, кількість проєктів, партнерські організації, поданих та підтриманих заявок (дані з офіційного сайту програми та звіту Stories of Cooperation).

Порівняльний аналіз пріоритетів, результатів та рівня участі українських партнерів у контексті інших країн-учасниць.

Кейс-стаді (case study) – розгляд одинадцяти туристичних проєктів за участі закарпатських партнерів, з фокусом на практичні результати, типологію діяльностей та культурний вплив.

Аналіз офіційних документів ЄС (Угода про асоціацію, державні програми розвитку ТКС України на 2016–2020 і 2021–2027 рр.) для обґрунтування нормативного контексту.

Елементи експертного оцінювання викликів реалізації Програми в умовах пандемії та воєнного стану в Україні.

Мета дослідження. Метою статті є аналіз впливу програми HUSKROUA ENI CBC 2014–2020 на розвиток транскордонної співпраці України та її євроінтеграційних процесів.

Прикордонні регіони займають особливе місце в стратегічній системі цілей регіональної політики Європейського Союзу. Саме тут найбільш виражена потреба та можливість зменшення відмінностей у рівні розвитку, інтеграції та розвитку відсталих регіонів, а також посилення згуртованості та європейської інтеграції. Це підтверджується тим фактом, що ЄС постійно забезпечує фінансову підтримку для розвитку прикордонної співпраці. В контексті України однією з таких програм є Угорщина–Словаччина–Румунія–Україна ENI CBC Program 2014–2020.

Основна характеристика Програми ENI CBC «Угорщина–Словаччина–Румунія–Україна» 2014–2020

На момент оголошення цієї програми відбулося багато важливих міжнародних подій, які значно вплинули на відносини між Україною та Європейським Союзом. 27 червня 2014 року між Україною та Європейським Союзом була підписана угода про асоціацію, яка включала зону глибокої та всеосяжної вільної торгівлі. Цей крок ще більше загострив політичні та військові протистояння між Україною та Росією, що у лютому 2022 року переросло у відкритий військовий конфлікт, який триває досі.

Україна при цьому не відмовилася від своєї політики європейської інтеграції, і одним із результатів цього стало запровадження безвізового режиму для українців у 2017 році. Врешті-решт, у червні 2024 року Україна розпочала офіційні переговори про вступ до ЄС. Європейські прагнення України та російсько-українська війна, без сумніву, матимуть значний вплив на регіональну політику Європейського Союзу у східному напрямку, але поки що вже сформована система, яка забезпечує розвиток прикордонних відносин.

Основні засади транскордонного співробітництва України з державами-членами Європейського Союзу визначені Угодою про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони, ратифіко-

ваної Законом України від 16 вересня 2014 р., яка набрала чинність 1 вересня 2017 року.

У главі 27 та 28 (ст. 446-452)[8] було окреслено основні напрями транскордонної співпраці, зокрема багаторівневе управління та партнерство, з особливим наголосом на розвитку відсталих територій та на територіальному співробітництві, забезпечуючи створення при цьому каналів зв'язку та активізуючи обмін інформацією між національними, регіональними та місцевими органами влади, соціально-економічними утвореннями та представниками громадянського суспільства; залучення місцевих та регіональних органів влади до транскордонного та регіонального співробітництва та відповідних управлінських структур з метою посилення співробітництва шляхом створення сприятливої законодавчої бази, підтримки та нарощування потенціалу розвитку, а також забезпечення зміцнення транскордонних та регіональних економічних зв'язків та ділового партнерства; розвиток таких складових транскордонного та регіонального співробітництва, як: *inter alia*, транспорт, енергетика, комунікаційні мережі, культура, освіта, туризм, охорона здоров'я та інших сфер, охоплених Угодою, які містять елементи транскордонного та регіонального співробітництва; модернізація, забезпечення обладнанням та координація роботи служб надання допомоги за умов надзвичайних ситуацій [8].

На розвиток транскордонного співробітництва значною мірою впливає ставлення до транскордонної кооперації з боку сусідніх держав, їх можливість та готовність реагування на спільні виклики та проблеми [9]. Зміцнення добросусідських відносин та поглиблення транскордонного співробітництва є особливо актуальним для України в умовах поточних викликів і зовнішніх загроз та з урахуванням європейського вектора розвитку нашої держави. Транскордонне співробітництво є одним з ефективних інструментів поглиблення взаємодії його суб'єктів та учасників для спільного виконання завдань щодо місцевого та регіонального розвитку, під-

тримки економічного зростання, стимулювання і впровадження інновацій, що сприяє прискоренню процесів наближення рівня життя населення регіонів України до середньоєвропейського рівня та здійсненню євроінтеграційних заходів на регіональному рівні [10].

Програма HUSKROUAENI CBC 2014–2020 є однією з 16 програм транскордонного співробітництва (CBC) на зовнішніх кордонах Європейського Союзу, реалізованих у рамках Європейського інструменту сусідства (ENI) у фінансовій перспективі 2014–2020 років.

Ця програма є невід'ємною частиною Європейської політики сусідства і має на меті сприяти співпраці через кордони між державами-членами ЄС та країнами сусідства. Основна мета – зміцнення процвітання та стабільності прикордонних регіонів, а також уникнення створення розділових ліній між розширеним ЄС та його сусідами.

Управління програмою було довірено національному органу в одній із країн-членів ЄС, який спільно обирали всі учасники. Це управління здійснюється в рамках спільної правової бази та узгоджених правил реалізації.

Головним органом ухвалення рішень у програмі є Спільний комітет з моніторингу (JMC) в Будапешті (Угорщина), який відповідає за контроль за виконанням програми. До складу цього органу входять представники, призначені кожною країною-учасницею.

Основний нормативний документ, Спільна операційна програма (JOP), що визначає реалізацію програми, був затверджений рішенням Європейської Комісії № C(2015) 9180 17 грудня 2015 року.

Програма транскордонного співробітництва «Угорщина–Словаччина–Румунія–Україна» ENI CBC 2014–2020 успішно продовжила спадщину своєї попередниці ENPI CBC 2007–2013. Завдяки підтримці Європейського Союзу програма була спрямована на заохочення більш інтенсивної та ефективної соціальної та економічної співпраці в спільних прикордонних регіонах України та країн-членів ЄС.

Мета полягала у вирішенні існуючих соціальних, інфраструктурних та екологічних викликів. Виходячи з цього, програма визначила наступне бачення на період до 2019 року:

Прикордонний регіон, де Україна межує з трьома державами ЄС (Угорщина, Словаччина та Румунія), є простором для активної співпраці, що ґрунтується на:

- спільних зусиллях для ефективної взаємодії;
- популяризації місцевої культури та збереженні історичної спадщини;
- охороні довкілля, адаптації до кліматичних змін та управлінні ризиками;
- транскордонній доступності між Україною та трьома країнами-членами ЄС, що не створює перешкод для повсякденного міжнародного співробітництва;
- належному рівні безпеки та управління кордоном;
- інтегрованій співпраці як невід’ємній частині повсякденного життя місцевого населення та органів влади.

В рамках програми подати заявки або отримати фінансування могли лише ті проекти, у яких брали участь принаймні один український та один партнер з країни-члена ЄС (Угорщина, Словаччина або Румунія) із відповідного територіального регіону.

Відповідно, право на участь мали три області України. З огляду на їхнє географічне розташування, Закарпатська область має найсприятливіші умови для розвитку транскордонної співпраці, оскільки вона є єдиним українським регіоном, який має кордони з усіма країнами ЄС, що беруть участь у програмі.

Згідно із Спільною оперативною програмою 2019 року в рамках Програми транскордонного співробітництва «Угорщина–Словаччина–Румунія–Україна» 2014–2020, тематичні цілі програми включали захист довкілля та пом’якшення наслідків зміни клімату, покращення доступності, розвиток транспортних і комунікаційних мереж, а також заходи для створення безпечного прикордонного регіону.

До пріоритетів також входило популяризування місцевої культури та збереження історичної спадщини. В межах цієї мети значну увагу приділили туризму – через пріоритет «Популяризація місцевої культури та історії засобами туризму».

До заходів у рамках цієї ініціативи входили:

- реставрація та оновлення історичних будівель;
- оцінка культурної, історичної та релігійної спадщини, що створює основу для транскордонних тематичних маршрутів;

Рис. 1. Прийнятна територія Програми та основні центри, залучені до ПТС ЄС Угорщина–Словаччина–Румунія–Україна 2014–2020

- розвиток спільних транскордонних туристичних об'єктів;
- створення туристичних маршрутів та туристичних пакетів;
- організація спільних культурних заходів;
- підтримка місцевих традицій, таких як ремесла та органічне землеробство;
- обмін досвідом [11].

Реалізація Програми ENI CBC «Угорщина–Словаччина–Румунія–Україна» 2014–2020

У програмному періоді 2014–2020 років було виділено майже 74 мільйони євро на підтримку транскордонних проєктів у регіоні угорсько-словацько-румунсько-українського прикордоння.

Максимальна частка фінансування ЄС становила 90%. У рамках програми було виділено близько 69 мільйонів євро для підтримки транскордонних проєктів у прикордонному регіоні Угорщина–Словаччина–Румунія–Україна, а загальний бюджет становив 78 мільйонів євро.

В рамках програми можна було подавати заявки на фінансування через три конкурсні оголошення. Інтерес до програми можна оцінити за кількістю поданих заявок: 255 проєктних пропозицій, представлених понад 865 заявниками з усіх основних та суміжних регіонів, які підпадали під дію програми.

Перше оголошення (лютий 2017 року) було спрямоване виключно на великі інфраструктурні проєкти, де щонайменше 2,5 мільйони євро потрібно було витратити на інфраструктурні закупівлі відповідно до умов програми. Воно охоплювало чотири ключові пріоритети:

- сталий розвиток навколишнього середовища,
- розвиток транспортної та ІКТ-інфраструктури,
- підтримку спільних заходів у сфері запобігання катастрофам та управління надзвичайними ситуаціями.

Перше оголошення підкреслювало значні інвестиції, спрямовані на посилення транскордонного співробітництва. З 9 поданих

проєктних пропозицій 4 були відібрані та їх заявниками були укладені контракти.

Друге та третє оголошення були відкритими для всіх пріоритетів програми та спрямовані на «звичайні» проєкти, включаючи:

- нематеріальні (soft) проєкти,
- soft-проєкти з інфраструктурною складовою,
- інфраструктурні проєкти з бюджетом на придбання інфраструктури нижче 2,5 мільйона євро.

Найбільш привабливим пріоритетом виявився 3.1 (культура та туризм), на який було подано найбільше проєктних пропозицій. Запитуване фінансування у 2-му конкурсі перевищувало доступні кошти у 5 разів, а у 3-му – у 10 разів.

В рамках другого оголошення (травень 2017 року) було отримано 137 проєктних пропозицій, з яких 46 були відібрані Спільним моніторинговим комітетом (JMC) та уклали контракт.

Третє оголошення (листопад 2019 року) також дозволяло подавати туристичні проєкти. Було подано 119 проєктних пропозицій, з яких 30 стали переможцями, а фінансову підтримку отримали 29. Участь закарпатських партнерів принесла фінансування шести проєктам.

Хоча всі доступні кошти HUSKROUA ENI були попередньо розподілені, залишкові фонди від завершених проєктів були зібрані для їх перерозподілу, з метою збільшення використання фінансування.

Після нападу РФ на Україну спільний моніторинговий комітет (JMC) ухвалив рішення про надання гуманітарної допомоги Україні загальною сумою 800 000 євро. Ця допомога була реалізована через:

- два транскордонні гуманітарні проєкти (250 000 + 250 000 євро внеску ЄС),
- Széchenyi Programme Office Nonprofit Ltd. у формі гуманітарного внеску в розмірі близько 300 000 євро.

У підсумку програма профінансувала 79 транскордонних проєктів та 2 гуманітарні транскордонні проєкти, що принесли користь 280 організаціям-бенефіціарам.

Розподіл бюджету програми HUSKROUA ENI CBC 2014–2020 за пріоритетами

Рис. 2. Розподіл бюджету програми ПТС ЄІС Угорщина-Словаччина-Румунія-Україна 2014–2020 за пріоритетами

Реалізацію програми HUSKROUA ENI CBC 2014–2020 ускладнили кілька подій, зокрема пандемія COVID-19, що почалася в той час, а також військовий конфлікт між Росією та Україною, який спалахнув 24 лютого 2022 року. Це не тільки призвело до відтермінування завершення проєктів, а й вплинуло на оголошення наступного етапу фінансування.

Агресія проти України вважається фактором, що створило численні труднощі для продовження та виконання проєктів. Реалізація проєктів на українській стороні, а також загальне виконання програми зіткнулося з труднощами. Органи управління програмою невідкладно почали аналізувати ситуацію, докладаючи всіх зусиль для пошуку рішень, які дозволять забезпечити стабільне фінансове та адміністративне виконання укладених контрактів.

Щодо використання валютних курсів при складанні звітності за проєктами і формування власних внесків для співфінансування проєктів

Представники українських організацій, які реалізовували проєкти в рамках Програми транскордонного співробітництва ЄІС Угорщина-Словаччина-Румунія-Україна 2014–2020 на підставі відповідних грантових угод написали відкрите письмо Спільному технічному секретаріату та Спільному моніторинговому комітету Програми транскор-

донного співробітництва ЄІС «Угорщина-Словаччина-Румунія-Україна» 2014–2020, де просили сприяння у вирішенні проблем щодо співфінансування проєктів та мінімізації фінансових ризиків, що виникли внаслідок нестабільної економічної ситуації в Україні через повномасштабну агресію РФ проти України. Для створення належних умов для реалізації та успішного завершення проєктів врегулювали питання використання курсів перерахунку національної валюти на валюту звітування при підготовці та перевірці фінансових звітів, а також просили розглянути можливість зменшення суми внесків власного співфінансування організацій-партнерів проєктів в Україні.

Як передбачають п. 6.6 грантових угод, підписаних ними, та п. 3.2. Посібника щодо виконання проєктів (Project Implementation Manual), фінансові звіти за проєктами складаються у євро, при цьому суми у національній валюті підлягають перерахунку у валюту звітування за курсом, встановленим Європейською Комісією станом на місяць, у якому документація про понесені фінансові витрати за звітний період подана на перевірку з метою їх верифікації. У свою чергу, п. 6.7 проєкту Грантової угоди визначено, що верифіковані фінансові звіти повинні покривати кожні 12 місяців періоду виконання проєкту.

Після повномасштабного вторгнення РФ в Україну 24-го лютого 2022 року діяльність

більшості проєктів було паралізовано, виконавці в Україні, особливо бюджетної сфери, зіткнулися із значними труднощами як у виконанні, так і фінансуванні заходів проєктів, що призвело до потреби продовження строків реалізації проєктів, і відповідно – продовження строків звітування за проєктами. За період з лютого 2022 року до лютого 2023 року курс національної валюти України (за даними Inforeuro) знизився з 31,92797 грн/євро до 40,25061 грн/євро, тобто на 20%. Станом на лютий 2023 року, також існує дисбаланс між курсом, встановленим Національним Банком України, 39,06 грн./євро, звітним курсом за даними Inforeuro 40,25061 грн/євро та реальним комерційним курсом 42,8 грн/євро, за яким формуються ринкові ціни на товари і послуги. Тоді як прогнозований звітний курс становитиме щонайменше 45 грн/євро, враховуючи курс, закладений у державному бюджеті на рівні 43 грн/євро. Отже, виконавці проєктів конвертували грантові кошти, отримані від Грантодавця в євро, за курсом, нижчим, ніж є фактичний звітний курс.

В умовах нестабільності та значного коливання курсу української гривні до євро, обрана опція перерахунку сум у цих валютах на момент фактичного подання звітності зумовлює значні фінансові втрати, виникнення штучних курсових різниць і спотворення даних фінансових звітів за проєктами. Більше того, при значному коливанні курсу гривні до євро в межах звітного періоду, виникає штучна загроза недосягнення українськими партнерами запланованих результатів у проєктах та реального браку коштів. За даних умов, курсові втрати бенефіціарів проєктів в Україні без врахування втрат при формуванні внесків власного співфінансування, становитимуть від 20 до 30% грантових коштів, суму яких в умовах війни не зможуть покрити за рахунок власних коштів ані інституції бюджетної сфери, ні, тим більше, організації приватного сектору.

У той же час, природа курсових різниць в описаних умовах жодним чином не відображає реальний фінансовий стан проєктів і створила непереборні негативні наслідки

для усіх без винятку бенефіціарів «не-євро зони» Програми, Уряду України як суб'єкта Програми на рівні міждержавних відносин, а також для Програми в цілому.

Після набуття чинності Регламенту (ЄС) № 2022/2192, який дозволив більш гнучке здійснення порушених програм ENI, програма HUSKROUA ENI CBC запровадила низку підтримуючих положень та заходів. Завдяки цим заходам виконання всіх проєктів змогло продовжитися, хоча й у повільнішому темпі, до їх завершення.

Територія, що підпадає під дію програми ENI CBC «Угорщина–Словаччина–Румунія–Україна» 2014–2020, має різноманітний культурний ландшафт, який відображає сплетіння традицій, мов та звичаїв, характерних для регіону.

У рамках програми особливий пріоритет було присвячено популяризації місцевої культури та історичної спадщини у поєднанні з туристичною функцією. Цей пріоритет 3.1 був спрямований на використання багатих культурних та історичних ресурсів прикордонних регіонів для розвитку туризму та посилення транскордонної співпраці.

Для досягнення цієї мети програма профінансувала 22 транскордонні проєкти, загальна сума фінансування ЄС склала 14 245 642,10 євро, що становило 21% загального бюджету укладених контрактів. Ці проєкти залучили 69 бенефіціарів, які створили нові партнерства або зміцнили існуючі між країнами-учасницями.

Проєкти в рамках Пріоритету 3.1 не лише сприяли збереженню історичної спадщини регіону, а й значно активізували місцеву культуру та туризм. Таким чином, вони продемонстрували важливість транскордонного співробітництва у досягненні спільних цілей розвитку та підкреслили багатство культурної та історичної спадщини регіону Угорщина–Словаччина–Румунія–Україна.

Туристичні проєкти за участі закарпатських партнерів у рамках HUSKROUA ENI CBC 2014–2020

У рамках другого конкурсу Програми ENI CBC «Угорщина–Словаччина–Румунія–Україна»

їна» 2014–2020 за участю Закарпаття було реалізовано загалом 11 туристичних проєктів за участі 17 партнерських організацій з України (Закарпатської області).

Це значна кількість, адже жоден інший пріоритет у межах жодної іншої цілі не отримав стільки підтриманих партнерств. Для порівняння: у рамках цілі, пов'язаної із захистом довкілля, було реалізовано 7 проєктів; у сфері транспорту – 6; щодо створення безпечного прикордонного регіону – 6 проєк-

тів із запобігання ризикам; у сфері охорони здоров'я – 7 проєктів отримали фінансування.

Також важливо зазначити, що майже всі підтримані туристичні проєкти другого конкурсу мали закарпатський компонент: лише 2 туристичні проєкти реалізовувалися в Івано-Франківській області та 1 – у Чернівецькій області [12].

Проєкти відповідали цілям та пріоритетам програми: сприяння розвитку туризму через популяризацію місцевої культури та збере-

Таблиця 1

**Туристичні проєкти за участі закарпатських партнерів
у рамках HUSKROUA ENI CBC 2014–2020**

Назва проєкту	Партнери	Сума фінансування (євро)
Культурні зв'язки – культурна мобільність у прикордонному регіоні	Сатмарський обласний музей (RO), Музей української культури (SK), Закарпатський обласний краєзнавчий музей (UA)	508,572.00
Відновлення спільної історичної та культурної спадщини	НУО «Перлини Готичного Шляху» (SK), Мукачівська греко-католицька єпархія (UA)	944,589.63
Відновлення туристичної привабливості історичного Солевого шляху	Агентство розвитку та співпраці «Закарпаття» (UA), Міська рада м. Хуст (UA), SZSZBMFÜ Nonprofit Kft. (HU)	344,626.40
SMARTМузей	ГО «Ядро» (UA), Мукачівський історичний музей (UA), Самоврядування Кошицького краю (SK), Агентство регіонального розвитку Кошице (SK), Музей Германна Отто (HU), Замковий музей Фюзера (HU)	721,501.29
KRA'GAS	Торгово-промислова палата Марамуреша (RO), Університет Бабеша-Бояї (RO), Університет Мішкольца (HU), Ужгородський національний університет (UA), Торгово-промислова палата області Боршод-Абауй-Земплен (HU), Фонд TES Закарпатський фонд підтримки підприємництва (UA)	581,954.68
Через мистецтво	Міська рада Великих Капушан (SK), Міська рада Ужгорода (UA), Інформаційно-інноваційний центр «Новум» (UA), Міська рада Шаторальяуйгей (HU)	998,750.76
Прикордонний культурний діалог задля збереження європейської культурної спадщини	Місцева рада Якабфалва (SK), Селищна рада Великого Березного (UA), Благодійний фонд «Центр громадських ініціатив» (UA)	922,813.83
Реставрація історичних пам'яток	Міська рада Снини (SK), Міська рада Хуста (UA)	807,222.31
Прикордонний мистецький простір – ArtSpace	Асоціація «Над Тисою і околиці» (SK), Асоціація мистецтв і культури Карпат (HU), Pro Cultura Subcarpathica (UA)	724,636.04
Розвиток церковної культурної спадщини і туризму у Ніредьгазі та Берегові	Римо-католицька парафія Богородиці (HU), Римо-католицька парафія м. Берегово (UA), Туристичний офіс м. Ніредьгаза (HU), Українсько-угорське агентство розвитку територій (UA)	844,979.11
Збереження матеріальної і нематеріальної спадщини Верхнього Потисся	Агентство регіонального розвитку і охорони довкілля області Саболч-Сатмар-Берег (HU), Закарпатська угорська туристична рада (UA), Товариство угорської культури Закарпаття (UA)	811,804.17

ження історичної спадщини. Прикладами здійснених заходів стали: створення тематичних туристичних маршрутів (наприклад, історичний Солевий шлях), відновлення та реставрація історичних об'єктів (ужгородський собор, Орбанська вежа в Кошиці), оснащення музеїв, створення інтерактивних експозицій, організація масових заходів (фестивалі, виставки, симпозіуми тощо).

Ці проекти доводять високу активність громадських та місцевих самоврядних організацій у залученні до співробітництва та створенні туристично-культурної інфраструктури поруч із соціокультурним обміном та зміцненням традиційних прикордонних зв'язків.

Реалізовані проекти базувались на популяризації місцевої культури та збереженні історичної спадщини відповідно до поставлених у програмі цілей та пріоритетів. Вони акцентували увагу на етнічному розмаїтті та багатих культурно-історичних традиціях прикордонних регіонів, поєднуючи ці елементи з розвитком туризму.

Проект «Культурні зв'язки – культурна мобільність у прикордонному регіоні» включав реставрацію музейних експонатів, розробку мобільного додатку та вебсайту, створення платформи музейної мережі, посилення культурної пропозиції, дослідження, промоцію, організацію 12 транскордонних заходів, 2 конференцій і 3 воркшопів для зміцнення громадських зв'язків.

У межах проекту «Відновлення спільної історичної та культурної спадщини» було відреставровано Орбанську вежу в Кошицях, а також здійснено реставраційні роботи в ужгородському греко-католицькому кафедральному соборі, який зберігає значну кількість цінних предметів мистецтва. Також підготовлено друковані видання й промоційні матеріали, які популяризують пам'ятки серед туристів.

Проект «Відновлення туристичної привабливості історичного Солевого шляху» був спрямований на створення транскордонного тематичного туристичного маршруту. Було облаштовано пішохідно-паркову зону до руїн Хустського замку, видано брошуру про

Солевий шлях, організовано дослідження, прибирання територій поблизу руїн у Квасові, Королеві, Вишкові, а також встановлено 10 мініскульптур уздовж маршруту Вишково–Хуст–Королево–Виноградів–Квасово–Тисабеч–Вашарошнамень–Ченгер–Нірбатор–Надькалло.

Проект «SMARTМузей» реалізувався з метою інтерактивного представлення культурної спадщини в замку м. Мукачево. Було створено нові інтерактивні виставки та оновлено наявні експозиції, підготовлено анімаційний фільм, 3D-моделі, навчальні програми, відеопрезентації, реалізовано професійні тренінги, транскордонні навчальні обміни та конференції.

Проект під назвою «KRA'GAS» мав на меті застосування інноваційного підходу до популяризації туристичного потенціалу традиційного ремесла та гастрономічної спадщини у прикордонному регіоні Угорщина–Румунія–Україна. У рамках проекту було створено культурний маршрут ViaGastrocarpathia, покликаний представити та популяризувати традиційні ремесла та гастрономію серед туристів. Окрім різних промоційних заходів, було підготовлено друковане видання, яке надає цінний огляд традиційної гастрономії та ремесел регіону.

Проект «Через мистецтво» реалізовувався з метою збереження пам'яток культурної спадщини, надання їм нового змісту й функцій, а також створення галерей у словацькому місті Міхаловце та в Ужгороді. У рамках проекту було знято документальний фільм, організовано воркшопи, виставки та художні симпозіуми.

Проект під назвою «Транскордонний культурний діалог заради збереження європейської культурної спадщини» був спрямований на збереження традицій та культурної спадщини, характерних для словацько-українського прикордонного регіону, шляхом підвищення обізнаності серед місцевих мешканців і туристів, а також в рамках проекту «Реставрація історичних пам'яток» було відреставровано невеликий маєток у місті Синна на словацькому боці кордону. Також було орга-

нізовано різноманітні фестивалі, заходи на пленері, майстер-класи, художні конкурси та історичні тури, до яких долучилася й українська сторона – міська рада міста Хуст.

Проект «Транскордонний мистецький простір – ArtSpace» був спрямований насамперед на створення культурних інституцій, дослідження спадщини, підготовку культурних менеджерів та навчання з маркетингу. Основним завданням цього проекту було створення платформи CBC ArtSpace для популяризації прикордонних регіонів як спільного туристичного напрямку. Ця платформа стала базою для організації культурних заходів, розвитку ринку місцевої туристичної продукції, а також промоції та навчання для культурних лідерів і місцевих виробників. У рамках проекту було передбачено реконструкцію угорського громадського центру в місті Великий Капуш на словацькому боці кордону. Протягом реалізації проекту на Закарпатті було організовано понад 100 заходів, участь у яких, попри COVID-19 і війну, взяли тисячі осіб. Також вдалося облаштувати Культурну садибу Перені в селі Чопівка.

У рамках проекту «Церковна культурна спадщина та розвиток туризму в Ніредьгазі та Берегові» було здійснено низку інфраструктурних покращень. У Ніредьгазі відреставрували орган у катедральному соборі Пресвятої Богородиці, облаштували сучасні санітарні приміщення в храмі, збудували оглядовий майданчик. У приміщенні парафії створили туристично-інформаційний центр і громадське приміщення, а також облаштували три гостьові кімнати, що значно підвищило туристичну привабливість об'єкта. На українському боці відреставрували дах, водостічну систему та інші елементи храму Воздвиження Святого Хреста в Берегові. Крім того, дзвіницю храму було адаптовано для відвідувачів, звідки відкривається мальовничий краєвид на місто й околиці.

У рамках проекту «Збереження матеріальної та нематеріальної спадщини Верхнього Потисся» було відреставровано або створено 8 культурних об'єктів і етнографічних садиб

у селищах Шаланки, Тисобикень, Вишково, а також на угорському боці – у Кішварді, Тисабездеді, Торпі та Пеніге. Проект також включав спільну промоційну діяльність (путівники, брошури, флаєри, туристичний сайт, карти, вебсайт проекту), організацію культурно-туристичних заходів, а також підтримку виробництва традиційних народних ремісничих виробів через різноманітні ярмарки та фестивалі, активізацію громадської участі.

Висновки. Вступ в 2004 році сусідніх держав (Польщі, Словаччини, Угорщини) та в 2007 році Румунії до Європейського Союзу надав західним областям України можливість брати участь в транскордонних програмах ЄС, реалізованих у рамках Європейського інструменту сусідства (ENI) у фінансовій перспективі 2014–2020 років. У цьому контексті Закарпатська область набуває особливого значення, зокрема транскордонне співробітництво, як інструмент євроінтеграційного процесу України. Україна, на тлі повномасштабної війни, розпочатої РФ 28 лютого 2022 року, подала заявку на членство в ЄС та отримала статус країни-кандидата (23 червня 2022 р.) і почала переговори про вступ в ЄС.

Те, що туризм є пріоритетним напрямом розвитку для Закарпатської області, найкраще підтверджується тим, що протягом досліджуваного періоду саме в цій сфері було реалізовано найбільшу кількість проектів і надано найбільше фінансування.

Програма транскордонного співробітництва «Угорщина–Словаччина–Румунія–Україна» ENI CBC 2014–2020 завершилася значними досягненнями у зміцненні транскордонної співпраці. Програма успішно сприяла сталому розвитку, посилила партнерські зв'язки між західними областями України з сусідніми регіонами країн-членів ЄС, залишивши тривалий вплив на регіон.

На жаль, початок повномасштабної війни і стрибок курсів євро-гривні призвів до ускладнення втілення транскордонних проектів. Цей досвід слід використати в майбутніх транскордонних проектах Interreg NEXT.

Наступним етапом програми є транс-кордонне співробітництво Interreg NEXT, у якому бере участь Україна: «Румунія-Україна», «Угорщина-Словаччина-Румунія-Україна», «Польща-Україна» та «Басейн Чорного моря» на період 2021–2027 рр. та Дунайської регіональної програми Interreg 2021–2027. У межах програми транскордонного співробітництва Interreg NEXT «Угорщина-Словаччина-Румунія-Україна 2021–2027» українські учасники мають можливість готувати проєктні пропозиції за пріоритетами: екологія, медицина, співпраця. Загальний бюджет програми – 73,4 млн євро [13]. Вже відбулося два засідання Моніторингового комітету. Проведено інформаційні сесії щодо інформування потенційних заявників з України про можливості фінансування в межах першого конкурсу проєктних заявок, правила прийнятності, написання бюджету та індикаторів Програми. 22 вересня 2023 р. розпочався перший конкурс проєктних пропозицій.

Участь України в програмі HUSKROUA ENI CBC 2014–2020 довела, що транскордонне співробітництво є дієвим інструментом

підтримки регіонального розвитку та європейської інтеграції на практичному рівні.

Реалізація проєктів за участю українських партнерів сприяла налагодженню сталих контактів з інституціями ЄС, модернізації інфраструктури, збереженню культурної спадщини та вирішенню екологічних проблем прикордоння.

Незважаючи на серйозні виклики – пандемію COVID-19 та повномасштабне вторгнення РФ – українські організації продемонстрували високий рівень адаптивності та відповідальності у виконанні зобов'язань.

Накопичений досвід реалізації спільних проєктів має бути врахований при формуванні нових програм у рамках Interreg NEXT 2021–2027. Україна отримує унікальну можливість поглибити інтеграційні процеси через активну участь у регіональній політиці ЄС.

Транскордонне співробітництво залишається ключовим інструментом не лише для економічного зближення, а й для побудови довіри, партнерства та спільної ідентичності між Україною та сусідніми країнами Європейського Союзу.

Література

1. Baranyi B. Magyar–ukrán határregió – együttműködés az Európai Unió külső határán. Debrecen: Magyar Tudományos Akadémia Regionális Kutatások Központja, 2008. 190 p.
2. Süli-Zakar I. Kárpátok Eurorégió: 15 év a határokon átívelő kapcsolatok fejlesztéséért. Debrecen: Kossuth Egyetemi Kiadó, 2008. 178 p.
3. Tarpai J. A határ menti turisztikai együttműködések fejlődése Kárpátalja részvételével az Európai Unió keleti határán // Acta Academiae Beregsasiensis. 2013. № 1. P. 191–210.
4. Дунська А., Жалдак Г. Транскордонне співробітництво: сутність та перспективи розвитку // Підприємництво та інновації. 2019. № 7. С. 56–64. URL: <http://ei-journal.in.ua/index.php/journal/article/view/170> (дата звернення: 10.04.2025).
5. Воронич А. Транскордонне співробітництво України та ЄС в контексті військової агресії РФ // Політичні процеси сучасності: глобальний та регіональний виміри : матеріали V Міжнар. наук.-практ. конф. (Івано-Франківськ, 25–26 квіт. 2024 р.). Івано-Франківськ, 2024. С. 143–150. URL: [https://dspace.uzhnu.edu.ua/jspui/bitstream/lib/62782/1/Івано-Франківськ_25-26.04.2024%20\(Ч.%202\).pdf#page=143](https://dspace.uzhnu.edu.ua/jspui/bitstream/lib/62782/1/Івано-Франківськ_25-26.04.2024%20(Ч.%202).pdf#page=143) (дата звернення: 10.04.2025).
6. Габчак Н., Ільющонок І. Транскордонне співробітництво України у сфері туризму в умовах воєнного стану. Ужгород: ДВНЗ «Ужгородський нац. ун-т», 2023. URL: <https://dspace.uzhnu.edu.ua/jspui/handle/lib/52073> (дата звернення: 10.04.2025).
7. Мікула Н. А., Толкованов В. В. Транскордонне співробітництво : навч. посіб. – Київ : Логос, 2011. – 259 с.
8. Угода про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами від 27 червня 2014 року // *Верховна Рада України*. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/984_011 (дата звернення: 10.04.2025).
9. Державна програма розвитку транскордонного співробітництва на 2016–2020 роки. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/554-2016-п> (дата звернення: 10.04.2025).

10. Державна програма розвитку транскордонного співробітництва на 2021–2027 роки. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/408-2021-п> (дата звернення: 10.04.2025).
11. Програма CBC ENI Угорщина–Словаччина–Румунія–Україна 2014–2020. URL: <https://huskroua-cbc.eu/about/huskroua-2021-2027> (дата звернення: 10.04.2025).
12. Stories of cooperation. Hungary-Slovakia-Romania-Ukraine ENI CBC Programme 2014–2020. 2024. URL: https://next.huskroua-cbc.eu/wp-content/uploads/2024/07/ENI_booklet_final_online.pdf (дата звернення: 10.04.2025).
13. Magyarország–Szlovákia–Románia–Ukrajna ENI Határon Átnyúló Együttműködési Program. Széchenyi Programiroda, 2022. URL: <https://szpi.hu/cikk/magyarorszag-szlovakia-romania-ukrajna-eni-hataron-atnyulo-egyuttmukodesi-program> (дата звернення: 10.04.2025).

References

1. Baranyi, B. (2008). Magyar–ukrán határregió – együttműködés az Európai Unió külső határán. Pécs: Hungarian Academy of Sciences, Centre for Regional Studies.
2. Süli-Zakar, I. (2008). Kárpátok Eurorégió: 15 év a határokon átívelő kapcsolatok fejlesztéséért. Debrecen: Kossuth University Press.
3. Tarpai, J. (2013). A határ menti turisztikai együttműködések fejlődése Kárpátalja részvételével az Európai Unió keleti határán. *Acta Academiae Beregsasiensis*, (1), 191–210.
4. Dunska A., Zhaldak H. Transkordonne spivrobitnytstvo: sutnist ta perspektyvy rozvytku. *Pidpryemnytstvo ta innovatsii*. 2019. № 7. S. 56–64. Retrieved from <http://ei-journal.in.ua/index.php/journal/article/view/170>
5. Voronych A. Transkordonne spivrobitnytstvo Ukrainy ta YeS v konteksti viiskovoi ahresii RF. *Politychni protsesy suchasnosti: hlobalnyi ta rehionalnyi vymiry: materialy V Mizhnar. nauk.-prakt. konf., m. Ivano-Frankivsk, 25–26 kvit. 2024 r.* 2024. S. 143–150. Retrieved from [https://dspace.uzhnu.edu.ua/jspui/bitstream/lib/62782/1/Івано-Франківськ_25-26.04.2024%20\(Ч.%20\).pdf#page=143](https://dspace.uzhnu.edu.ua/jspui/bitstream/lib/62782/1/Івано-Франківськ_25-26.04.2024%20(Ч.%20).pdf#page=143)
6. Habchak N., Pliushonok I. Transkordonne spivrobitnytstvo Ukrainy u sferi turyzmu v umovakh voiennoho stanu. *DVNZ «UzhNU»*, 2023 r. Retrieved from <https://dspace.uzhnu.edu.ua/jspui/handle/lib/52073>
7. Mikula, N. A., & Tolkovanov, V. V. (2011). *Transboundary cooperation: Textbook*. Kyiv: Logos. 259 p.
8. Association Agreement between the European Union and Ukraine. Retrieved from https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/984_011
9. State Program for the Development of Cross-Border Cooperation for 2016–2020. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/554-2016-%D0%BF>
10. State Program for the Development of Cross-Border Cooperation for 2021–2027. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/408-2021-%D0%BF>
11. Hungary-Slovakia-Romania-Ukraine ENI CBC Programme. (2024). *Stories of cooperation*. Retrieved from https://next.huskroua-cbc.eu/wp-content/uploads/2024/07/ENI_booklet_final_online.pdf
12. Hungary-Slovakia-Romania-Ukraine ENI CBC Programme 2014–2020. Retrieved from <https://huskroua-cbc.eu/about/huskroua-2021-2027>.
13. Széchenyi Programme Office. (2022). *Hungary-Slovakia-Romania-Ukraine ENI CBC Programme*. Retrieved from <https://szpi.hu/cikk/magyarorszag-szlovakia-romania-ukrajna-eni-hataron-atnyulo-egyuttmukodesi-program>